واژه‌نامه توصیفی

دانش‌پژوهی آموزشی

اسحاق مرادی، فخرالسادات میرحسینی*

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ تیر ۱۴۰۲ ۲۳ (۱۳): ۸۹ تا ۹۱
DOI: 10.48305/23.89

اسکولارشیپ (Scholarship) از ریشه لاتین اسکولا که انجمنی از روم باستان متشکل از افرادی (افراد نظامی) برای به اشتراک‌گذاری علائق مشترک و یا مسائل حرفه‌ای بوده، نشات می‌گیرد و به معنای توفیق در عرصه دانش یا دانش‌پژوهی است. تعاریفی دیگر از واژه اسکالر نیز می‌توان متصور شد از جمله؛ متخصص در شاخه خاصی از دانش، مجموعه فعالیت‌های یک عضو هیات‌علمی، بورس تحصیلی، محقق و پژوهشگر، فعالیت تحقیقاتی و سوابق شغلی.

طبق مطالعات بویر (Boyer)، نخستین دانشگاه‌ها با هدف تربیت مدیران کارآمد در ایالات متحده شکل گرفت که هدف آن ارتقای یادگیری و تربیت دانشجویان جوانی بود که بتوانند باعث گسترش تمدن دنیای قدیم شوند. مقارن با تغییرات قرن نوزدهم، پژوهش تنها مدل شناخته شده‌ی دانش‌پژوهی بود و با دور شدن دانشگاه‌ها از هدف تاسیس خود یعنی ارتقای یادگیری و تربیت دانشجویان بر اساس آموزش فنون و مهارت‌های خاص مورد نیاز جامعه و به دنبال آن نیاز و توجه گسترده به پژوهش به‌عنوان تنها مبنای ارزشیابی عملکرد، آموزش از صحنه دور شد. در سال ۱۹۸۹، بویر با جمع‌بندی نتایج نظرسنجی‌های انجام شده از بیش از ۵۰۰۰ عضو هیات‌علمی از موسسات آموزشی مختلف که در طی یک دوره بیست و پنج ساله در موسسه کارنگی (Carnegie Foundation) گردآوری شده بود، نظریه خود را درباره اسکالرشیپ تدریس (Scholarship of teaching, SoT) ابراز نمود او این مفهوم را به سیستم آموزش دانشگاهی وارد کرد و با این کار هدف فعالیت‌های دانشگاهی را بازنگری و با مفهومی جدید ارائه نمود. بویر در نظریه خود با هدف ارزش‌گذاری بر فعالیت آموزشی در دانشگاه، دانش‌پژوهی آموزشی را با یک نگاه کل‌نگر در چهار حوزه فعالیتی اکتشاف (Discovery)، ادغام (Integration)، کاربرد (Application) و تدریس (Teaching) تعریف کرد. او اعتقاد داشت تمامی اعضای آکادمی موظف و متعهد به خلق دانش هستند و این امر می‌تواند از طریق دانش‌پژوهی تدریس (SoT) که بعدها به دانش‌پژوهی یاددهی-یادگیری (SoTL) تغییر نام یافت، صورت پذیرد. از نظر بویر برای احیای دانش‌پژوهی تدریس در دانشگاه باید یک رویکرد احیاگرایانه (Revitalized) طراحی شود. وسعت بخشیدن به این رویکرد، به‌نحوی‌که به‌طور هم‌زمان انجام پژوهش و نقش‌های متعدد مدرسین را نیز مدنظر قرار دهد، راه‌کاری برای احیای آموزش است:

۱-دانش‌پژوهی اکتشاف: Scholarship of Discovery
کشف دانش جدید به‌منظور درک عمیق‌تر از جهان اطراف یک نقش حیاتی در محیط دانشگاه است.

* **نویسنده مسؤول:** دکتر فخرالسادات میرحسینی (استادیار)، آموزش پزشکی، مرکز تحقیقات تروما، مرکز تحقیقات و توسعه آموزش علوم پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، گروه آموزشی هوشبری، دانشگاه علوم پزشکی کاشان، کاشان، ایران.
f_mirhoseiny@yahoo.com

اسحاق مرادی (دانشجوی دکترای تخصصی)، مرکز تحقیقات آموزش علوم پزشکی، گروه آموزش پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران.
moradi.i90@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۳/۹

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-12]

[DOI: 10.48305/23.0.89]

۲- دانش‌پژوهی ادغام: Scholarship of Integration
جستجو برای ارتباطات بین اکتشافات به‌دست آمده با رویکردهای متفاوت یا توسط دیسیپلین‌های متفاوت است. دانش‌پژوهی در این حیطه زمانی محقق می‌شود که بینشی جدید از راه تفسیر یافته‌ها یا ایجاد ارتباط بین دیسیپلین‌های مختلف به روشی سازمان‌یافته تولید گردد.

۳-دانش‌پژوهی کاربرد: Scholarship of Application
کاربرد، ایجاد پل بین تئوری و عمل و به عبارتی ایجاد شرایط مناسب جهت استفاده از دانش کسب شده در ارائه خدمت است.

٤- دانش‌پژوهی آموزشی: Scholarship of Teaching and learning
دانش به دست آمده از تحقیقات پایه، یکپارچه‌سازی اطلاعات از دیسیپلین‌های مختلف و بکارگیری روش‌های نوین فقط هنگامی معنی‌دار خواهد بود که بتواند به دیگران منتقل شده و توسط آنها درک شود. در واقع، کاربرد دانش و شواهد مربوط به آموزش در فرایند یاددهی و یادگیری، نقد آموزش مبتنی بر شواهد و مداخلات آموزشی هدفمند توسط فرد و مشارکت دادن نتایج و عقاید با سایر افراد (مارتین و پروسر).

مبحث دانش‌پژوهی و به‌طور ویژه دانش‌پژوهی آموزشی یکی از مفاهیم مطرح در دهه‌های اخیر است. طبق تعریف AAMC، در دانش‌پژوهی آموزشی باید نتایج کار در اختیار جامعه قرار گیرد، به گونه‌ای که بتواند مورد نقد قرار گیرد. دانش‌پژوهی آموزشی که در ایران از سال ۱۳۷۸ مورد توجه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی کشور قرار گرفت و زمینه‌هایی برای وقوع و رشد آن فراهم آمد، با اسامی مختلفی مانند فرایند آموزشی و فرایند دانش‌پژوهانه آموزشی نیز نامیده می‌شود و دارای حوزه‌های مختلفی از جمله برنامه‌ریزی درسی، ارزشیابی (استاد، دانشجو و برنامه)، یاددهی و یادگیری، مدیریت و رهبری آموزشی، یادگیری الکترونیک و محصول آموزشی می‌باشد. کرایتس(Crites) و همکاران در مقاله خود که یک ایمی‌گاید (شماره ۸۹) می‌باشد، ضمن پرداختن به مبحث دانش‌پژوهی، بیان می‌دارند که گرچه دانش‌پژوهی در دوره‌های اخیر رشد و پذیرش چشمگیری داشته است، اما همچنان سوالاتی در مورد تفاوت بین انواع دانش‌پژوهی با هم از جمله دانش‌پژوهی آموزشی وجود دارد؛ علاوه بر این منابع بسیار معدودی در مورد مسایل عملی مرتبط با فعالیت‌های نوآورانه وجود دارند و اینکه چگونه دانشگاه‌ها با این فعالیت‌ها رشد یابند.

میرحسینی و همکاران که در طی مطالعه خود با روش تحلیل مفهوم واکر و اوانت به بررسی مفهوم دانش‌پژوهی آموزشی پرداخته‌اند، دانش‌پژوهی را یک مجموعه فعالیت‌های عالمانه در فرایند یاددهی و یادگیری می‌دانند که این مشخصه‌ها را دارا است: پویایی، فرارشته‌ای بودن، متمرکز بر یادگیری، نقدمحور، با نگاه به زمینه/بافتار، دارای پرسشگری/جستجوگری، به اشتراک‌گذاری عمومی، دارا بودن بازاندیشی مداوم و عمیق، و نیز درگیری متعهدانه. پیش‌درآمد تحقق این فعالیت‌های عالمانه و وقوع آنها در صورتی خواهد بود که نسبت به امر تدریس، پاسخگویی و آگاهی وجود داشته باشد و در بافتار موسسه آموزشی تعامل، رهبری، بازخورد و ارزشمندی آموزش وجود داشته باشد. این محققان، دانش‌پژوهی آموزشی را یکی از اجزای اصلی گفتمان دانشگاهی برشمرده‌اند، به‌طوری که تاثیر بسیاری بر ارتقای آموزش دارد و به دنبال آن تغییرات آموزشی، رفتارهای بهینه در حوزه آموزش، ارتقا موسسه آموزشی و برون‌دادهای عالمانه از جمله معلم عالم بروز می‌یابد.

فلتن (Felten) و همکاران، دانش‌پژوهی یاددهی و یادگیری را عاملی در جهت توسعه آموزشی می‌داند و الزاماتی برای آن بر می‌شمارد مانند: جستجوگری، لزوم به اشتراک‌گذاری عمومی و مبتنی بودن بر شواهد. همچنین از قول هاتچینگز (Hutchings) بیان می دارد یک مدل جهت توسعه آموزشی به وسیله دانش‌پژوهی آموزشی باید این موارد را داشته باشد: چه کاری می‌کند؟ چه چیزی است؟ چه چشم اندازی دارد؟ و طراحی یک چارچوب مفهومی جدید.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-12]
[DOI: 10.48305/23.0.89]

هاچینگز (Hutchings) درباره پیشرفت دانش‌پژوهی از سال ۱۹۹۰ به بعد، شواهدی ارائه می‌دهد که بر مبنای آن می‌توان دانش‌پژوهی را "جنبش" نامید و روتین‌ها و تعهدات اصلی آن را به شرح زیر خلاصه کرد: تدریس فعالیتی عقلانی است؛ یادگیری دانشجو موجب ایجاد مسائل چالش برانگیزی در آن (تدریس) می‌شود که پرداختن به آنها نیازمند بررسی دقیق است؛ برای ارتقا آگاهانه (اندیشمندانه) وضعیت تدریس، به شواهد متقن درباره یادگیری دانشجو نیاز است، لذا فعالیت مهم یاددهی-یادگیری نباید (مانند یک یخ خشک) اثری بر جا نگذارد بلکه بایستی قابل مشاهده، قابل اشتراک‌گذاری و سودمند برای سایرین باشد.

با این اوصاف، دانش‌پژوهی آموزشی باید به‌صورت فعالیتی نوآورانه و همراه با مداخله، ارزشیابی، نقد و انتشار باشد. از سوی دیگر دارای ریزفعالیت‌هایی است که بتواند موجب تحقق ویژگی‌های جدایی‌ناپذیر آن بشود و دانش‌پژوهان باید از آن‌ها مطلع باشند. مرادی و همکاران در مطالعه‌ای، به تبیین این ریزفعالیت‌ها پرداخته‌اند.

فعالیت‌های دانش‌پژوهی آموزشی بایستی واجد ٦ شرط؛ اهداف روشن، نتایج موثر، آماده‌سازی کافی، روش مناسب، نقد و انتشار باشند که به معیارهای گلاسیک معروف هستند. وجود این معیارها برای یک دانش‌پژوهی آموزشی لازم، ولی ناکافی است و در انجام یک فعالیت دانش پژوهی آموزشی، باید ویژگی‌های پیش‌گفت از جمله بازاندیشی عمیق مداوم توسط فرد اسکالر و همکاران صورت گرفته و از فعالیت‌ها مستندات مناسب نیز به فراهم آید. همچنین لازم است متمرکز بر یادگیری باشد و مولفه بافتار هم در نظر گرفته شود؛ یعنی مکان، موقعیت، قوانین و هنجارها، یا شرایطی که دانش‌پژوهی آموزشی در آن اجرا و پیاده‌سازی می‌شود.

منابع

1. Boyer EL, Moser D, Ream TC, Braxton JM. Scholarship reconsidered: Priorities of the professoriate. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons: 2015.
2. Womack N. The Friction between Faculty Evaluations and Rewards: Reconsidering Teaching's Rhetoric and Recognition. InSight: A Journal of Scholarly Teaching. 2017; 8: 69-72.
3. Glassick CE, Huber MT, Maeroff GI. Scholarship assessed: Evaluation of the professoriate. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons; 1997.
4. Crites GE, Gaines JK, Cottrell S, Kalishman S, Gusic M, Mavis B, et al. Medical education scholarship: an introductory guide: AMEE Guide No. 89. Medi teach. 2014; 36(8): 657–674.
5. McCarthy M. The scholarship of teaching and learning in higher education: an overview. In: Murray R, editors. The scholarship of teaching and learning in higher education; 2008:6-15.
6. Felten P, Kalish A, Pingree A, Plank KM. 6 Toward a Scholarship of Teaching and Learning in Educational Development. To Improve The Academy. 2007; 25(1): 93-108.
7. Mirhosseini F, Mehrdad N, Bigdeli S, Peyravi H, Khoddam H. Exploring the concept of scholarship of teaching and learning (SoTL): Concept analysis . Med J Islam Repub Iran. 2018; 32 (1) :553-560
8. Moradi E, Bigdeli S, Soltani Arabshahi S K, Mirhosseni F. [Agreement between colleagues: A fundamental and forgotten principle in writing the educational scholarship]. Iranian Journal of Medical Education. 2020; 20 :481-483.[Persian]

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-12]

[DOI: 10.48305/23.0.89]